

Список використаних джерел

1. Грінченко Г.Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: для студентів і аспірантів. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. 28 с.
2. Грінченко Г.Г., Реброва І.В., Романова І.М. Усна історія у пострадянських дослідницьких практиках (на прикладі сучасних Білорусії, Росії та України). *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 173–182.
3. Дорохіна Т., Токарев С. Етнографічна практика в Інституті історії: досвід та перспективи. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2023. Вип. 24 (180). С. 157–168.
4. Дорохіна Т.Ф., Коваленко О.Б. Організація роботи студентів з різновіковими групами населення під час етнографічної практики в умовах воєнного стану. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя: Електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і ХХІХ Всеукраїнських педагогічних читань*. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка. 2022. С. 67–69.
5. Дорохіна Т., Коваленко О. Усні історичні джерела про повсякденне життя мешканців Чернігівщини під час російської агресії. *«Війна, наука та емоції: (не)нові концепції і підходи. Збірник матеріалів круглого столу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2023 р.) / Редакція та упорядкування С. Маховської*. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2023. С. 28–32.
6. Дорохіна Т., Токарев С. Зміна ціннісних орієнтацій мешканців Чернігівської області у період повномасштабної російської агресії 2022–2024 рр. за матеріалами усноісторичних досліджень. *Збірник статей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина й ідентифікаційні процеси часів воєнного лихоліття: теоретичні та прикладні ракурси досліджень»* (Київ, 11–12 липня 2024 року). Київ: Видавництво ІМФУ, 2024. С. 187–195.
7. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з обов'язкової освітньої компоненти «Усна історія: теорія і методика досліджень» / Укл. Сичевський А. О. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 116 с.
8. Усна історія: люди та долі / Уклад. Т. В. Кузнець та ін. Умань: Вид. Сочінський М.М., 2018. 132 с.
9. Чорномаз Б. Усна історія України: навч. посіб. Київ: Талком, 2019. 160 с.
10. Архів НУЧК імені Т.Г. Шевченка. Ф. 608. Оп. 2. Спр. 150. Звіти про роботу кафедр університету за 2000–2001 н.р. Арк. 84.

Ірина Еткіна

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «ІСТОРІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.»

Використання роботи з історичними документами у підготовці фахових істориків завжди було та залишається актуальним завданням. На сучасному етапі

значення цього аспекту підготовки здобувачів вищої освіти зростає у зв'язку з вимогами програми середньої та старшої школи. Слід звернути увагу на необхідність підготовки старших школярів до ЗНО/НМТ, значний обсяг яких складає робота з першоджерелами. Робота з документами є одним з обов'язкових елементів будь якого сучасного шкільного підручника. Отже, сучасний викладач повинен мати відповідні компетентності та бути готовими до наявних потреб середньої та старшої школи. На цьому роблять акцент вітчизняні педагоги [1-5].

При викладанні курсу «Історія країн Центрально-Східної Європи першої половини ХХ ст.» підготовлено електронний практикум, що включає в себе значний обсяг історичних джерел для підготовки здобувачів освіти до семінарських занять. Історичні джерела, безперечно, роблять матеріал семінарського заняття більш зрозумілим, легшим для запам'ятовування, унаочнюють його.

Так, при підготовці до семінарського заняття про Чехословаччину у міжвоєнну добу, студенти мають змогу прочитати уривки з демократичної конституції цієї країни 1920 р., з закону про принципи права мови в Чехословацькій республіці, з чого повинні зробити висновки про наявність як демократичних прав та свобод в цій державі, так і про можливості вільного розвитку національних меншин. Матеріали підручників та історичної літератури про Мюнхенський договір 1938 р., що призвів до розчленування Чехословаччини, доповнюється документами про підготовку, проведення, тиск на Чехословаччину з боку Англії та Франції. В даних історичних документах ми вбачаємо хвилювання тогочасних конкретних політиків за долю своєї країни, що дає змогу зрозуміти підстави прийняття тих чи інших рішень, та допомагає «оживити» історичний матеріал.

Документи запропоновані здобувачам освіти для підготовки другого семінарського заняття, присвяченого створенню Польської держави та її політичному розвитку у міжвоєнну добу, дають змогу задіяти міждисциплінарні зв'язки, а отже активізувати роботу студентів. На розгляд студентів представлена радіотелеграма британського міністра іноземних справ наркомун іноземних справ Радянської Росії про східні кордони Польщі («лінію Керзона»), інструкція міністерства іноземних справ Польщі про основні напрямки східної політики держави у 1920 р., де вказувалося, що поляки сподівалися століття тому на визволення українців та білорусів з-під впливу Радянської держави, бо вони «нездатні прийняти більшовицьку систему». Також вкрай цікавими та актуальними на сьогоднішній день є документи про стан польського війська та суспільства під час радянсько-польської війни, коли полякам вдалося перемогти противника, що мав значно більший мобілізаційний резерв. Першоджерела свідчать, що для цього потребувалося максимальна концентрація всіх наявних сил армії та суспільства. Воєнний міністр у липні 1920 р. наполягав на важливості «елементів морального гатунку».

Першоджерела дають змогу порівняти конституцію Чехословаччини з конституцією Польщі і зробити висновок, що чехи намагалися якомога більше прав передати своєму президенту Т.Г. Масарику, тоді як поляки вкрай обмежили повноваження президента, бо побоювалися диктаторських амбіцій свого лідера Ю. Пілсудського. Так само є можливість порівняти повноваження президента за конституціями 1921 р. та 1935 р., що повинно привести до висновку про авторитарний характер режиму в Польщі 30-х рр. ХХ ст. За конституціями країн Центрально-Східної Європи можна простежити встановлення авторитарних

режимів у 30-х рр. ХХ ст. Виключенням з цього правила можна назвати лише Чехословаччину.

Для самостійного опрацювання здобувачами освіти першоджерел до кожного документу або блоку історичних документів запропоновані питання, які допомагають розкрити їх зміст. Так, прочитавши уривки з конституції Королівства сербів, хорватів, словенців від 28 червня 1921 р., здобувачі освіти мають дати відповіді на блок питань:

1. Охарактеризуйте політичну систему Королівства сербів, хорватів, словенців за Конституцією країни.

2. Порівняйте Конституцію Королівства сербів, хорватів, словенців з конституціями новостворених Польщі та Чехословаччини. Вкажіть спільні та відмінні риси.

3. Чи були захищені права усіх національностей Королівства сербів, хорватів, словенців за Конституцією? Думку обґрунтуйте.

4. Королівство стало унітарною чи федеративною державою? Який підхід у даному випадку був би більш виправданим?

5. Наскільки великі повноваження отримав монарх?

Маніфест короля від 6 січня 1929 р. та конституція Югославського королівства від 1931 р. дають змогу студентам простежити тенденцію встановлення авторитарного режиму в Югославії, а події 1929 р. трактувати як державний переворот.

Як важливими, такі цікавими для здобувачів освіти є документи особового походження, написані від першої особи. Т.Г. Масарик залишив спогади про перебування у Києві на момент захоплення його більшовицькими військами. Ці спогади пояснюють, чому лідер чехів та словаків не допускав у своїй країні комуністичної пропаганди. Женев'єва Табуї залишила власні спогади про двадцять років дипломатичної роботи. Ми використовуємо уривки з її нотатків для характеристики короля Югославії Олександра Карагеоргійовича, який вважав себе диктатором «в силу звички», для якого розпуск парламенту був необхідним заходом уникнення громадянської війни в країні. Женев'єва Табуї також детально описала візит міністра закордонних справ Франції Луї Барту до Румунії та вбивство короля Олександра та Луї Барту у Марселі у 1934 р. Завдання до джерел авторства Ж. Табуї просять відповіді на питання: що саме передбачалося розглянути під час візиту короля Югославії до Франції та кому було вигідно вбивство .

Один з найскладніших для роботи вид документів – документи радянської влади, оскільки потребують як критичного мислення, так і кореляції з науковою літературою. Ці документи представлені в курсі «Історії країн Центрально-Східної Європи першої половини ХХ ст.» оскільки Угорщина у 1919 р. мала 133 дні радянської влади. Тому здобувачам запропоновано ознайомлення з декретами радянського уряду про встановлення диктатури пролетаріату, націоналізацію промислових і транспортних підприємств, шахт та рудників, земельних володінь, утворення червоної армії, привітання угорським робітникам від Леніна. Слід врахувати, що більшовицька пропаганда виглядала дуже привабливо, тому варто її порівнювати з результатами діяльності впродовж цього часу. В.І. Ленін був у захваті від приходу комуністів до влади в Угорщині, радив придушувати будь які коливання розстрілами. Завдання викладача із студентами полягає в тому, щоб з'ясувати, чому світова революція не прижилася на Заході, в т.ч. в Угорщині.

Угорщина стала країною, що програла Першу світову війну, тому важливо розглянути повоєнний Тріанонський договір. На прикладі цього документу здобувачі освіти повинні розкрити феномен реваншизму, оскільки територіальні втрати, обмеження та покарання стали приниженням держави, яка вже значною мірою постраждала від руйнівних наслідків війни. Надалі ми розглядаємо документи про зближення Угорщини з вісью Берлін-Рим у 30-х рр. ХХ ст. як з наслідком Тріанонського договору.

Однак ми розглядаємо документи про зближення держави-переможниці у Першій світовій війні – Румунії з Німеччиною напередодні Другої світової війни. Доповідь голови німецької економічної місії у Румунії розкриває секрети успішного економічного впливу гітлерівської Німеччини на країни Центрально-Східної Європи.

Таким чином, робота з документами є важливим елементом у викладанні курсу «Історії країн Центрально-Східної Європи першої половини ХХ ст.» На нашу думку, документи мають бути невеликими за обсягом (1-2 сторінки): уривки з конституції, фрагменти законів, промов, доповідей і т. д. В даних уривках та законах здобувачі повинні відшукати відповіді на заздалегідь поставлені питання або завдання. Краще, якщо документи підбираються різноманітні: міжнародні договори, конституції, закони, записи бесід, промов, накази, доповіді, спогади і т.д. На основі розгляду наукової літератури та першоджерел здобувачі освіти мають змогу обговорити дискусійні проблеми кожного семінарського заняття.

Список використаних джерел

1. Баханов К.О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. Харків: Основа, 2004. 144 с.
2. Гладченко Н.Ю. Формування умінь та навиків при вивченні історичних джерел. *Історія та правознавство*. 2007. №15. С. 23-25.
3. Задорожня Л.В. Методика використання історичних документів на уроках історії України в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 20 с.
4. Ковбасюк Т. Методичні прийоми використання писемних джерел у навчанні історії. *Історія в школах України*. 2009. №9. С. 14-17.
5. Курилів В.І. Методика викладання історії : навч. посібник. Харків: Ранок, 2008. 256 с.

Людмила Завацька

ДІЯЛЬНІСТЬ БУДИНКІВ ПІДТРИМАНОГО ПРОЖИВАННЯ, ЯК УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ ОСІБ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Сучасна система соціального захисту України орієнтована на забезпечення прав і базових потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Будинки підтриманого проживання є важливою ланкою у системі соціального захисту, орієнтованою на допомогу людям, які з різних причин не можуть